

Yksityismetsätalous ja arvojen muutos*

Veli-Pekka Järveläinen

Katsaus menneeseen

Eräät metsäntutkijat ovat väittäneet, että suomalaiset ovat aina asennoituneet metsäluontoon ja metsien hyödyntämiseen varsin realistisesti ja kulloinkin vallitsevien yhteiskunnallisten ja taloudellisten edellytysten mukaisesti. Esimerkiksi Yrjö Vuokila toteaa metsien käsittelyn historiallisia vaiheita tarkastellessaan, että ”suomalaiset ovat olleet kautta aikojen varman vaiston omaavia realisteja. He ovat osanneet suhtautua metsään ja sen käsittelyyn juuri niin kuin jälkikäteen arvioiden vallinneissa olosuhteissa olisi pitänytkin” (Vuokila 1987, s. 10).

Näihin käsityksiin on mielestäni verrattain helppo yhtyä. Epäilemättä on niin, että yhteiskunnallisten ja taloudellisten olosuhteiden merkitys erityisesti yksityismetsätalouteen ja sen kehitykseen on aina ollut merkittävä. Kun tarkastelemme yksityismetsien tilaa ja käyttöä esimerkiksi 1920-luvulla ja toisaalta 1980-luvulla, metsien käsittelyn riippuvuus taloudellisista ja sosiaalisista rakennetekijöistä käy ilmeiseksi. 1920-luvulla yksityismetsien käyttö oli pääasiassa kotitarvekäyttöä ja etenkin pientiloilla metsien hakkuut saattoivat olla puustopääomaa voimakkaasti rasittavia. Silloisissa olosuhteissa puuta tarvittiin runsaasti tilan omiin tarpeisiin, lähinnä lämmitykseen ja rakentamiseen. Kaikilla tiloilla puuta ei ollut omasta takaa riittävästi edes näihin tarkoituksiin, vaan kotitarvepuuta jouduttiin hankkimaan tilan ulkopuolelta. Toisaalta rahan tarve välttämättömiin menoihin pakotti monet metsänomistajat suorastaan metsiä hävittäviin myyntihakkuihin. Niinpä Keskusmetsäseura Tapion lausunnossa metsähallitukselle vuodelta 1934 saatettiin todeta, että

”yksityismetsien puuvarastot maamme useassakin seudussa ovat varsin vähiin kulutetut”, ja että

Veli-Pekka Järveläinen, apulaisprofessori, Helsingin yliopisto, taloustieteen laitos

* Esitelmä Suomen Metsätieteellisen Seuran ja Metsäekonomistien klubin seminaarissa Monikäyttö käytännöksi, Helsinki 3.12.1992

”paljon on sellaisia yksityismetsiä, joissa puuvarasto on kokoonpantu niistä jäännöspuista, jotka ovat jääneet tähteen sen jälkeen kun arvopuu on niistä poimittu pois” (Yksityismetsätalouden... 1934, s. 4).

Tällä hetkellä tilanne on aivan toisenlainen. Kotitarvekäyttö on supistunut marginaaliseksi ja yksityismetsätaloudessa on siirrytty ensisijaisesti myyntipuun tuottamiseen, kuten mm. Osara 1930-luvulla pitämässään pientilojen metsien puuntuotannon jatkuvuutta käsitelleessä esitelmässään painokkaasti toivoi (Osara 1935). Tähän kehitykseen on merkittävästi vaikuttanut metsäteollisuuden laajeneminen ja siitä seurannut yksityismetsien raakapuun kysynnän voimakas lisääntyminen. Metsätuloista on tullut tärkeä osa metsänomistajien toimeentuloa. Kehityskuvaan kuuluu myös se tosiseikka, että voimakkaasti kasvaneista myyntihakkuumääristä huolimatta yksityismetsien puusto on tuntuvasti lisääntynyt ja näiden metsien metsänhoidollinen tila on jatkuvasti parantunut (esim. Järveläinen 1984).

Arvojen merkitys

Erik Allardt on esittänyt, että yhteiskunnallisia ilmiöitä selitettäessä tarvitaan monenlaisia selitystyyppisiä tai -malleja. Hän puhuu rakenteellisista ja kulttuurisista sekä niiden eräänlaisena välimuotona institutionaalisista selityksistä (Allardt 1971, s. 111–124).

Rakenteelliset selitykset kytkeytyvät yhteiskunnan perusrakenteeseen ja ne erittelevät toiminnan rajoittavia ehtoja tai sulkevat pois tiettyjä toimintamahdollisuuksia. Näissä luonteeltaan kausaalisissa selityksissä viitataan sellaisiin rakenteellisiin tekijöihin kuin esimerkiksi ”työnjako”, ”tuotantovoimat” ja ”tulonjako”. Rakenteelliset selitykset ovat kuitenkin riittämättömiä ja epätäydellisiä ennen muuta sosiaalista muutosta analysoitaessa. Erityisiä yhteiskuntia ja tilanteita tutkittaessa yhteiskunnan perusrakenteita kos-

kevia erittelyjä on täydennettävä tavoitteista, päämäärähakuista käyttäytymistä koskevilla selityksillä.

Allardt viittaakin kulttuurisiin selityksiin, jotka korostavat yhteisössä vallitsevien uskomusten, arvojen ja normien merkitystä ihmisten käyttäytymisen ja sosiaalisen muutoksen selittämisessä. Itse asiassa kysymys siitä, vaikuttavatko uskomukset ja arvot ihmisten käyttäytymiseen, ja jos vaikuttavat, niin miten nämä vaikutukset ilmenevät, on eräs yhteiskuntatieteiden ”ikuisista” kysymyksistä. Tässä yhteydessä lähdetään kuitenkin siitä, että rakenteellisten tekijöiden ohella vallitsevilla arvoilla ja ihmisten toiminnalleen asettamilla tavoitteilla on vaikutusta yksittäisten ihmisten ja koko yhteiskunnan käyttäytymiseen. Kulloinkin vallitsevat arvot muodostavat ne kriteerit, joiden perusteella eri toimintavaihtoehtojen tarkoituksenmukaisuutta valintatilanteessa arvioidaan.

Olen edellä vain puutteellisesti esitellyt Erik Allardtin käsityksiä ja samalla viitannut verrattain yleisiin yhteiskuntatieteellistä selitystä koskeviin näkökohtiin. Viimeksi mainitun olen kuitenkin tehnyt täysin tarkoituksellisesti perustellakseni sitä käsitystä, ettei ainoastaan yhteiskunnan rakenteellisilla tekijöillä, vaan myös yhteiskunnassa ja erityisesti metsänomistajien keskuudessa vallitsevilla arvoilla on ollut – ja tulee kenties tulevaisuudessa entistä enemmän olemaan – vaikutusta yksityismetsätalouden kehitykseen.

Edellä todettiin, että yksityismetsien käsittely ja käyttö on olennaisesti muuttunut viimeisten 60–70 vuoden aikana. Voidaan perustellusti väittää, että yhteiskunnan perusrakenteessa tapahtuneiden muutosten ohella yksityismetsätalouden muutokseen ovat vaikuttaneet myös kulttuuriset tekijät. Jo mainitussa Keskusmetsäseura Tapion lausunnossa todetaan, että metsiä hävittävien hakuiden syynä ovat taloudellisten olojen ja raakapuun kaupassa vallitsevan eräänlaisen ”rajattoman anarkian” lisäksi olleet metsänomistajien keskuudessa vallitsevat käsitykset, joiden mukaan ”nykypolvi ei ole vastuussa jollekin myöhemmälle sukupolvelle siitä, miten metsiä hoidetaan”. Lausunnossa todetaan suorasukaisesti, että ”edesvastuun tunnon puute on siis hyvinkin suurena tekijänä yksityismetsätaloudessa” (Yksityismetsätalouden... 1934, s. 6–9).

Yhteiskunnassa virinneen yksityismetsien tilaa koskevan yleisen huolestumisen seurauksena säädettiin vuonna 1928 yksityismetsälaki, joka rangaistusseuraamusten uhalla pyrki estämään metsiä hävittäviä hakkuut. Samana vuonna astui voimaan myös metsänparannuslaki, joka antoi

mahdollisuuden tukea valtion varoin erityisesti vähävaraisia metsänomistajia tarpeellisten metsänhoito- ja metsänparannustöiden suorittamisessa. Käytettiin siis, kuten on sanottu, ”keppiä ja porkkanaa” metsänomistajien aseiden ja käyttäytymisen muuttamiseksi vastaamaan yhteiskunnan ja myös yksityismetsätalouden kannalta tärkeäksi koettuja tavoitteita. Institutionaaliset puitteet tälle toiminnalle luotiin perustamalla niin ikään vuonna 1928 metsänhoitolautakunnat, jotka valvoivat verrattain tiukin ottein yksityismetsälain noudattamista samalla kun ne olivat aktiivisesti herättämässä kiinnostusta hyvään metsänhoitoon metsänomistajien keskuudessa. Ei ole epäilystä siitä, etteikö myös mainituilla kulttuurisilla ja institutionaalisilla tekijöillä eli lainsäädännöllisillä velvoitteilla ja tukitoimenpiteillä samoin kuin metsänomistajiin kohdistuneella valistustoiminnalla olisi ollut oma merkittävä vaikutuksensa yksityismetsätaloudessa tapahtuneeseen kehitykseen viimeisten vuosikymmenten aikana.

Arvot ja yksityismetsätalouden tulevaisuus

Kun siirrytään tarkastelemaan tämän päivän tilannetta ja etenkin tulevaisuuden näkymiä, on jälleen tehtävä tuo ”ikuinen” kysymys, mikä tulee olemaan arvojen ja niissä tapahtuvien muutosten vaikutus yksityismetsätalouden kehitykseen? Vastausta tähän kysymykseen voidaan yrittää hahmotella viittaamalla eräisiin suomalaisessa yhteiskunnassa tällä hetkellä vallitseviin arvosuuntauksiin. Tarkastelun taustaksi esitän muutamia viimeaikaisia tutkimustuloksia, jotka kuvaavat maamme yksityistilojen käyttöä erilaisiin tarkoituksiin ja yksityiseen metsänomistukseen kytkeytyviä tavoitteita.

Tutkimustulokset osoittavat, että yksityistilojen käyttö perinteisen maatilatalouden eli lähinnä maa- ja metsätalouden harjoittamiseen on voimakkaasti vähenemässä ja toisaalta käyttö pelkästään metsätalouden harjoittamiseen ja erityisesti virkistys- ja asumistarkoituksiin on vastavasti lisääntymässä. Esimerkiksi ns. virkistys- ja asuntotilojen osuus yksityismetsien pinta-alasta on kasvanut vuodesta 1975 vuoteen 1990 5:stä prosentista 25:een prosenttiin (Ihalainen 1992, s. 24–26). Samalla myös metsänomistukseen kytkeytyvissä tavoitteissa on tapahtunut merkittäviä muutoksia. Vuonna 1990 tehdyn valtakunnallisen tutkimuksen mukaan pääosa metsänomistajista piti metsänomistuksen tärkeimpänä tavoitteena puuntuotantoa ja siitä saatavia puun-

myyntituloja sekä metsänomistuksen tarjoamaa taloudellista turvallisuutta. Merkillä pantavaa kuitenkin on, että jo 29 prosenttia yksityistiloista ja 19 prosenttia yksityismetsien pinta-alasta oli sellaisten metsänomistajien hallinnassa, joille metsänomistuksen tärkein tavoite oli metsän käyttö virkistystarkoituksiin, metsäluonnon suojelu tai metsään liittyvät tunnearvot (Ihalainen 1992, s. 28–32). Niinpä Karppinen saattoi ryhmitellä metsänomistajat metsänomistuksen tavoitteiden perusteella ”monitavoitteisiin”, ”metsästä eläviin”, ”sästäjiin” ja ”virkistyskäyttäjiin” (ks. tarkemmin Karppinen 1992).

Käsitykseni mukaan yhteiskunnassa ja myös metsänomistajien keskuudessa tällä hetkellä valitsevat ja osittain keskenään ristiriitaisetkin arvosuuntaukset, joilla on vaikutusta yksityismetsätalouden tulevaan kehitykseen, voidaan luokitella kolmeen päätyyppiin. Niistä kaksi liittyy läheisesti metsänomistusta koskeviin tavoitteisiin ja kolmas yhteiskunnan sääntelyn ja metsänomistajien omaehtoisen toiminnan välisiin suhteisiin. Ensinnäkin voidaan viitata taloudellisia näkökohtia korostaviin tavoitteisiin. Tuntuu todennäköiseltä, että myös tulevaisuudessa taloudellisia näkökohtia korostavat pyrkimykset tulevat olemaan suurelle osalle metsänomistajista ensisijaisen tärkeitä. Tätä arvioita tukevat paitsi metsänomistajien käyttäytymistä koskevat tutkimustulokset myös mm. yleisen taloudellisen kehityksen epätydyttävät näkymät niin tulonmuodostuksen kuin työllisyyden osalta. Tulevaisuudessakin enemmistö metsänomistajista tulee pitämään metsänomistuksen tärkeimpänä tavoitteena metsän tarjoamia tulo- ja rahoitusmahdollisuuksia sekä etenkin maatilametsätaloudessa myös työllisyyttä ylläpitäviä vaikutuksia.

Toiseksi voidaan puhua ympäristöarvoista ja niihin liittyvistä metsän aineettomia hyötyjä korostavista tavoitteista. On todennäköistä, että metsäluontoon kohdistuva ympäristötietoisuus ja metsän tarjoamat mahdollisuudet vapaa-ajanviettoon tulevat entisestään korostumaan metsänomistajien tavoitteenasettelussa. Yksityismetsätaloudessa metsänomistukseen kytkeytyvät tavoitteet monipuolistuvat ja eriytyvät siten, että yhä suurempi osa yksityismetsistä jää ainakin osittain varsinaisen puuntuotannon ulkopuolel-

le. Tällainen kehitys on luonnollista jo siitä syystä, että metsänomistajakunnan sosiaalinen rakenne on viimeisten vuosikymmenien aikana voimakkaasti muuttunut ja monipuolistunut. Monelle pienen metsälön omistavalle kaupunkilaismetsänomistajalle metsä on ennen kaikkea osa luontoa ja virkistystä antavaa elinympäristöä.

Kolmanneksi on aiheellista viitata eräänlaiseen byrokratiavastaisuuteen, jota näyttää ilmenevän monilla yhteiskuntaelämän alueilla. Se tarkoittaa vastenmielisyyttä pikkupiirteisesti holhoavia organisaatioita kohtaan ja pyrkimystä luonteeltaan avoimiin, ihmisten omat tavoitteet ja lähtökohdat huomioon ottaviin järjestelmiin. Yksityismetsätaloudessa nämä pyrkimykset ovat näkyneet esimerkiksi yksityismetsälain valvonnan ja tulkinnassa esiintyneinä julkisina ”yhteentöina” metsäviranomaisten ja metsänomistajien välillä. On ilmeistä, että itsenäisesti ajatteleva ja omaehtoisesti toimiva kansalainen, kuten yksityinen metsänomistajakin, ei niinkään tarvitse ”keppiä ja porkkanaa” toimiakseen järkiperaisella tavalla, vaan hän odottaa ennen kaikkea avointa ja joustavaa asiantuntija-apua metsätalouttaankin koskevassa päätöksenteossa.

Kirjallisuus

- Allardt, E. 1971. Rakenteellisista, institutionaalista ja kulttuurisista selityksistä. *Sociologia* 1971(3): 111–124.
- Ihalainen, R. 1992. Yksityismetsänomistuksen rakenne 1990. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 405. 41 s.
- Järveläinen, V.-P. 1984. Suomen pienmetsätalouden puolivuosisatainen kehitys tutkimuksen valossa. Teoksessa: N.A. Osara – Metsäekonomisti ja metsäjohtaja. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 170: 21–30.
- Karppinen, H. 1992. Metsänomistuksen muuttuvat tavoitteet. *Työtehosteuran metsätiedote* 15/1992 (508). 4 s.
- Osara, N.A. 1935. Pientilojen metsien tuotannon jatkuvaisuuden turvaaminen. *Maatalousseurojen Keskusliiton Julkaisuja* 224. 19 s.
- Vuokila, Y. 1987. Metsänkasvatuksen perusteet ja menetelmät. 2. painos. WSOY, Porvoo. 251 s.
- Yksityismetsätalouden kohottamistyön lähimmät suuntaviivat. Keskusmetsäseura Tapion lausunto metsähallitukselle. Helsinki 1934. 48 s.